Vereniging Oud Oegstgeest presenteert:

HALFJAARLIJKS PERIODIEK VAN DE VERENIGING OUD OEGSTGEEST 8E JAARGANG No. 1 MAART **1996**

Uw straatnaam verklaard	3
Van woonhuis tot	6
Uit het foto-album van	11
Uit het archief gelicht	12

De Jelgersmakliniek	14
Een merkwaardige 'telefoonverbinding'	17
Het Emma-Monument 60 jaar	20
Onderwijs in Oegstgeest in de 17e eeuw	22

COLOFON

Bijdragen:

Wil Berting
Bert Driessen
Maria Fehmers-Schlatmann
Carla de Glopper-Zuijderland
Ineke Oele-Kap
Gerard Schwencke

Foto's/reproducties

Archief VOO
Wil Berting
Gemeente archief Oegstgeest
André Oele
Ineke Oele-Kap
Gerard van Velzen

Typewerk, vormgeving en opmaak:

Bert Rodenhuis

Produktie en advertentie-exploitatie:

Bemiddelingsbureau T. Blonk, Oegstgeest

Druk:

Drukkerij Verhagen Rijnsburg

BESTUUR VAN DE VERENIGING OUD OEGSTGEEST

ir P. Hellinga (voorzitter)
L. Rodenhuis (secretaris)
Drs J.J.P. Matze (penningmeester)
Ing. W.A. Berting (afdeling ruimtelijke ordening)
Drs I. Oele Kap (afdeling Historie)

Contributie ƒ 30,– per jaar
bankrekeningnr. 56.69.41.538
losse nummer ƒ 15,–

UW STRAATNAAM VERKLAARD

Noot: In deze rubriek worden alleen die straatnamen behandeld, die op een of andere manier samenhangen met de geschiedenis van Oegstgeest.

HAARLEMMERTREKVAART

Weg (voorheen jaag- of trekweg) langs de gelijknamige vaart.

De Haarlemmertrekvaart werd gegraven in 1657 als een alternatieve scheepvaartverbinding tussen Leiden en Haarlem. De erlangs gelegen trekweg dateert uit dezelfde tijd. Allang bestond er een behoefte aan een vaarroute buiten het Haarlemmermeer om; hier kon het namelijk flink spoken en menig schip was er al vergaan. Toch kwam het er niet van, omdat daarmee tevens een snelle verbinding zou worden geschapen tussen Rotterdam en Amsterdam via Delft, Leidschendam, Leiden, Haarlem. En daartegen verzette zich in de Staten van Holland de stad Gouda, die tolrechten bezat op de route via de Hollandse IJssel en de Gouwe. Anderzijds hield Haarlem vanwege tolrechten aan het Spaarne de kortere verbinding tussen Gouda en Amsterdam via de Aare en de Amstel tegen. In 1655 leek het dat onderhandelingen van Amsterdam en Gouda over die laatste verbinding toch tot succes zou-

den leiden, en Haarlem zag de bui al hangen. Snel zocht het stadsbestuur contact met Leiden en werd door beide steden gezamenlijk octrooi aangevraagd voor het graven en exploiteren van een trekvaart. Dat octrooi werd in 1656 verleend, zij het dat alleen passagiersvervoer zou zijn toegestaan. Het vrachtverkeer bleef op het Haarlemmermeer aangewezen. Dijkgraaf en hoogheemraden van Rijnland werden belast met de taxatie van de te onteigenen gronden en het behandelen van bezwaren. Op 27 februari 1657 vond de aanbesteding plaats. Van twee zijden werd met de aanleg begonnen en men werkte naar elkaar toe: Leiden nam de Haarlemmertrekvaart voor haar rekening en Haarlem de Leidsevaart, elk met de benodigde bruggen en jaagpaden. Men ontmoette elkaar in Halfweg, ter hoogte van het tegenwoordige stationnetje Lisse-Keukenhof. Er zullen ongetwijfeld heel

wat mensen aan het werk zijn gezet, met schop en kruiwagen, want al op 1 november van hetzelfde jaar kon de vaart worden geopend. Niet alleen het kanaal, bruggen en wegen waren eigendom van de beide steden, ook de trekschuiten en de paarden. Zoals ook de schippers en de jagers en de commissarissen bij hen in dienst waren. Er werd tussen Leiden en Haarlem een twee-uurdienst onderhouden, met vertrektijden van 's morgens vijf tot 's middags vijf uur, plus een nachtboot die laat in de avond vertrok. Wie erg veel haast had kon een sneldienst afhuren, die nergens aanlegde (behalve, vermoed ik, in Halfweg voor het wisselen van de paarden). De prijs bedroeg 11 stuiver (enkele reis), inclusief de tolgelden. Een neerslag van de aanleg van de trekvaart op Oegstgeester grondgebied treffen we aan in de rekening van de kerkmeesters over 1657. Er was namelijk ook grond bij betrokken die vanouds in het bezit was van 'de Kerk van Oegstgeest'. En dus ontvingen de kerkmeesters, zoals alle grondeigenaren die een deel van hun land in het water zagen verdwijnen, een schadevergoeding overeenkomstig de taxatie van Rijnland. Dat leverde in het rekeningenboek de volgende post op: "Ontfangen over vijffentnegentich roeden tseventich voeten afgedolven lants, gebruyct tot den nieuwen treckvaert, een somme van hondert eenentnegentich guldens acht stuyvers."

Literatuur:
Versprille, A., De Haarlemmertrekvaart 300 jaar. Leids Jaarboekje 1958. Blz. 114-126.

HAASWIJKLAAN

Hoofdontsluitingsweg van de wijk Haaswijk, die werd genoemd naar de buitenplaats Haeswijk welke hier oudtijds was te vinden. De buitenplaats Haeswijk werd gesticht door Johan van Matenesse, heer van Matenesse, Riviere, Opmeer en Zouteveen. Johan van Matenesse was hoogheemraad van Schieland, lid van de Staten-Generaal, in 1648 afgevaardigde naar de vredesconferentie in Munster, raad in den Hove van Holland, curator van de Leidse universiteit, kortom een in zijn tijd vooraanstaand persoon. Al in 1631 kocht hij land begrensd door de Heereweg (nu Haarlemmerstraatweg), de Nieuweweg, de Poelsteeg en de Vliet.1) In 1635 kocht hij daar nog ander land bij, dat hij met de Kerk van Oegstgeest ruilde voor een strook kosterijland, gelegen tussen de (Groene) kerk en de boerderij bij de brug over de Vliet. Op deze strook land kwam de oprijlaan van de buitenplaats.2) In 1648 kocht hij nog de Grote Godtshuyscamp erbij, waarmee hij het grondgebied van de buitenplaats afrondde. Het precieze bouwjaar van het imposante huis dat hij aan de Vliet liet bouwen is niet bekend, maar het is hiermee wel ongeveer aangeduid. Johan van Matenesse stierf op 30 juni 1653. Zijn oudste zoon Adriaan volgde hem op als Heer van Matenesse, Riviere en Opmeer, zijn jongste zoon Gijsbert werd Heer van Zouteveen. Reeds in 1655 stierf Adriaan, weldra ook de oudste dochter, het jaar erop de jongste. Gijsbert was toen de enige erfgenaam van de titels en het bezit, waaronder dus Haaswijk. Hij was toen ca. 11 jaar en hij woonde op Huis ter Does in Leiderdorp. Gijsbert stierf in 1670. Zijn vrouw en hun beide kinderen waren hem al voorgegaan. Bij testament had hij als universeel erfgenaam aangewezen zijn neefje Willem van Matenesse, dat echter weldra op vierjarige leeftijd overleed. Hij was de laatste mannelijke telg uit het geslacht van Matenesse. Er was geen testament. Lang was het daardoor onzeker, wie zich eigenaar van Haeswijk mocht noemen. Het huis is in die tijd verhuurd geweest als kostschool. Uiteindelijk kwamen de goederen aan Willems zuster Florentina. Haar echtgenoot verkocht de 'hofstede' aan Mr. Jeronimus de Haze, schepen van Amsterdam. Deze kocht nu ook de boerderij tussen de oprijlaan en de Vliet, en later nog de Kleyne Gots-

huyscamp. In 1698 verkocht Jeronimus de Haze zijn bezittingen aan Philips van Almonde, luitenant-admiraal van Holland en Westvriesland (zie in deze rubriek onder Almondeweg). Bij zijn overlijden in 1711 liet deze zijn bezittingen in Oegstgeest na aan Mr. Willem van Almonde, die de 'hofstede' in 1723 verkocht aan Diderik van Leyden. De familie van Leyden, een oud Leids regentengeslacht, heeft Haaswijk jarenlang als zomerverblijf gebruikt. Maar in 1740 verkocht (een andere) Diderik van Leyden de buitenplaats, die daarop door de nieuwe eigenaren werd gesloopt. De boomgaard werd gerooid en het gebied binnen de zg. Haaswijksingel (de houtwal die het terrein van de buitenplaats omsloot) werd in weiland herschapen. Merkwaardigerwijs bleef de singel behouden, en wel tot op de huidige dag.

Later ging de naam Haaswijk over op de boerderij. Dan hebben we het overigens niet over de voormalige boerderij Haaswijk zoals we die nu kennen (Haarlemmerstraatweg 2). Deze dateert namelijk van 1840, toen de oude boerderij plaats moest maken voor de aanleg van het Oegstgeester Kanaal en even ten noorden ervan een nieuwe boerenhoeve werd gebouwd.3)

G.D.M. Schwencke

Literatuur:
Varik, W.J. van,
Haaswijk; de geschiedenis van een oude boerderij en een 17e-eeuwse Hofstede.
In: Bijdragen tot de geschiedenis van Oegstgeest. (Rijnland, jrg. 1972.)
Leiden, 1972. Blz. 22-42.

1) De Nieuweweg was een zijweg van de Heereweg, tegenover het huidige huis 'Buitengebeuren' (Haarlemmerstraatweg 5). De Poelsteeg was daar een zijweggetje van; in het stratenplan van Haaswijk zijn de resten ervan nog terug te vinden in het voetpad dat loopt van de Haaswijklaan bij het scholencomplex naar de kwekerij aan het Oegstgeester kanaal. De (Rijnsburgse) Vliet is later vergraven tot het Oegstgeester kanaal. 2) Deze laan moeten we zoeken ongeveer waar nu het fietspad ligt van de Haarlemmerstraatweg naar de Willem Pijperlaan. 3) Meer over de boerderij 'Haaswijk' in dit tijdschrift, 3e jrg., no. 2 (september 1991), blz. 6-8.

VAN WOONHUIS TOT.....

Oegstgeest in heden en verleden

Aflevering 14

Deze keer zal de boerderij 'Melkerslust aan de Kwaaklaan (het officiële adres luidde Poelgeesterweg 4) besproken worden, evenals drie panden in de De Kempenaerstraat.

Poelgeesterweg 4

Wanneer boerderij 'Melkerslust' gebouwd is, is ons onbekend. De boerderij werd van oudsher door de bewoners gepacht van de eigenaren van Poelgeest. De boerderij en het kasteel, vormden samen met het bos, het koetshuis, de kapel -tegenwoordig het jagershuisje genoemd- en de oranjerie één geheel. Van deze gebouwen zijn de oranjerie en de boerderij in de loop der jaren afgebroken. De vroegst bekende pachter was Jacob Willem Guldemond (*Sassenheim 1819). Jacob Guldemond was gehuwd met Maria van 't Riet (*Alphen 1822, + Oegstgeest 1850). Guldemond vertrok in 1855 naar Gouda. Vervolgens werd de boerderij bewoond door de uit Alkemade afkomstige Willem van Noord (*Alphen 1818, +Oegstgeest 1872). Willem van Noord trouwde na het overlijden van zijn eerste vrouw Elisabeth Roest (*Leimuiden 1812, +Oegstgeest 1864) met Hendrina Roodenburg (*Aarlanderveen 1822). De volgende bewoner was waarschijnlijk Gerrit Goedhart (*Woubrugge 1844, +Oegstgeest 1916). Wanneer Gerrit Goedhart precies op boerderij 'Melkerslust' is komen wonen is onbekend. We vermoeden dat hij kort na zijn huwelijk in 1874 met Antje Huisman (*Leiderdorp 1843,

Enkele leden van de familie Goedhart voor het zomerhuis van de boerderij, v.l.n.r. Leendert Goedhart jr., Leendert Huisman, Ger Glasbergen (later Heere) en Neeltje Goedhart-Huisman, foto afkomstig van de heer G. Goedhart.

+Oegstgeest 1916) pachter van de bewuste boerderij is geworden. Vóór zijn huwelijk woonde Gerrit Goedhart in bij de familie van Antje. Waarschijnlijk is de weduwe van Willem van Noord na zijn overlijden tot de komst van Gerrit Goedhart op de boerderij blijven wonen. Het is niet waarschijnlijk dat de boerderij in de tussenliggende periode aan een ander werd verpacht. Het gemeentearchief kon ons hierover geen uitsluitsel bieden. Boerderij 'Melkerslust' dankte de naam aan het feit dat er melkkoeien werden gehouden. De koeien waren van een bijzondere soort: roodbontvee dat luisterde naar de naam 'rood blaar' vee. In de omgeving zag men in die tijd vrijwel uitsluitend zwarte melkkoeien. De koeien stonden aan de overkant van de boerderij, naast het tennispark 'De Krocht'. Verder waren er varkens en kippen en een moestuin bij het koetshuis. Gerrit en Antje overleden een paar dagen na elkaar in januari 1916. De pacht werd overgenomen door hun zoon Leendert (*Oegstgeest 1879). In mei 1916 trouwde hij te Oudshoorn met Neeltje Huisman (*Oegstgeest 1887). Zij kregen in Oegstgeest drie zonen: Gerrit, Leendert en Adrianus Cornelis. In de crisisjaren ging Leendert Goedhart sr. failliet. De pacht van de boerderij bleef echter in de familie. Neef Jan Treur beheerde de boerderij van 1935 tot 1955. Leendert Goedhart kreeg van de freule, Baronesse Van Boetzelaer-Willink, die toen op het kasteel woonde, een stuk bosgrond waar hij bloemen voor de verkoop kon kweken. Ook de sneeuwklokjes uit het bos mochten door hem worden verkocht. De familie Goedhart ging wonen in het koetshuis. Jan Treur verhuisde in 1955 met zijn gezin en het vee naar Groningen. Het kasteel en toebehoren waren inmiddels verkocht aan de gemeente Oegstgeest, en na het vertrek van de familie Treur bood de boerderij onderdak aan de directeur van de gemeentewerken, Theodorus van Werkhoven. In 1966 is de boerderij afgebrand. De familie Van Werkhoven heeft toen enige tijd in de Javastraat gewoond. Ondertussen werd

Boerderij 'Melkerslust' aan de Kwaaklaan, foto archief VOO.

Huidige situatie, fotograaf Ineke Oele.

op dezelfde plaats een huisje gebouwd waar de familie later nog tot 1974 heeft gewoond.

De Kempenaerstraat 59, 61, 63

Op de plaats waar zich tegenwoordig de Decorette bevindt, stonden voorheen drie huizen. Deze pandjes werden omstreeks 1905 gebouwd. De huisjes stonden in een landelijke omgeving. Aan de overkant was een slootje, een korenveld en volgens de overlevering graasden er ook koeien. De vroegst bekende bewoner van nummer 59 was Frans Plaizier (*Leiden 1875). Frans Plaizier sr. was als bekleder werkzaam bij de firma Rübenkamp. Later begon hij voor zichzelf een winkel in woninginrichting annex werkplaats in het huis De Kempenaerstraat 59. Frans Plaizier was gehuwd met Andriesje Felzel (*Wanneperveen 1881). Het echtpaar had vijf dochters en één zoon: Frans Benjamin (*Oegstgeest 1909, +Oegstgeest 1994). De meesten van ons zullen zich hem nog wel kunnen herinneren; hij trad in de voetsporen van zijn vader en dreef een woninginrichtingzaak in de De Kempenaerstraat 22. Naast het eigen drukke gezin had het echtpaar Plaizier van tijd tot tijd kostgangers. Onder deze kamerbewoners bevonden zich studenten, een stuurmansleerling en een meubelmaker. In 1922 verhuisde de familie Plaizier naar de Oude Rijnzichtweg 5. Isaak de Leen betrok nummer 59. Isaak de Leen (*Voorschoten 1861), zonder beroep, was in 1891 in Oegstgeest getrouwd met Maria Sophia Lafaille (*Broekhuijzen 1863). In 1938 werd in het pand het timmerbedrijf van Arie de Leen, een zoon van de broer van Isaak, gevestigd. Arie (*Oegstgeest 1894, +Oegstgeest 1978) woonde met zijn echtgenote Elizabeth Verwaijen (*Valburg 1890)in de De Kempenaerstraat 36. In het middelste pand, nummer 61, woonde eerst Pieter Koot (*Haarlemmermeer) met zijn echtgenote Johanna Smits (*Stompwijk 1872). Pieter Koot was rijksknecht van beroep. Het echtpaar had geen kinderen. Daarna (het jaartal hebben wij niet kunnen achterhalen) be-

De Kempenaerstraat 59, 61, 63, met in het linkerpand de firma De Leen, archief VOO.

woonde Frouka Johanna Hofman (*Veendam 1875) het huis. Frouka Hofman was ongehuwd en werkte als dienstbode in het Wilhelminapark. Zij vertrok in 1931. Tot 1937 woonde ene A.M. Balk in het huis. Daarna, tot haar overlijden in 1954, bewoonde Elisabeth Esseveld het pand. Van 1955 tot 1960 werd het huis bewoond door Wilhelmus B. A. Leune. De vroegst bekende bewoner van nummer 63 was Adrianus Driessen (*Oegstgeest 1889), die de kost verdiende als brievenbesteller. Adrianus Driessen huwde in 1915 te Oegstgeest met Maria Schrader (*Stompwijk 1892). Zij kregen zeven dochters en drie zonen, allen geboren te Oegstgeest. Daarna betrok Hendrik Jan Versteeg (*Oegstgeest 1902) het pand. Versteeg was remisebeambte. Hij trouwde in 1929 te Oegstgeest met Adriana Vrijbloed (*Leiden 1903). In 1932 vertrok het echtpaar Versteeg naar Leiden. De volgende bewoner diende zich volgens het bevolkingsregister pas in 1940 aan. Johannes van der Kraan bewoonde het pand tot 1944. Van 1944 tot 1960 was Matthijs Nijs de hoofdbewoner van het pand. In 1960 werden de panden ingrijpend verbouwd. Nummers 59 en 61 werden winkel, met daarboven één woning. Nummer 63 bleef in het geheel woonhuis. Het ontwerp voor de verbouwing was van de hand van architektenburo Kraan en Markslag uit Oegstgeest. Geruime tijd was hier de speelgoedwinkel van het echtpaar De Koning-de Leen gevestigd. Mevrouw C. E. de Koning-de Leen is een dochter van Arie de Leen. In 1976 vond nóg een verbouwing plaats naar tekeningen van architektenburo Kraan en Markslag. De winkel werd nu verbreed over alle drie de panden. In 1984 tenslotte werd het geheel nogmaals verbouwd door voornoemde architecten. Sindsdien biedt het onherkenbaar geworden pand onderdak aan Decorette Van de Velde B.V..

Maria Fehmers-Schlatmann
Ineke Oele-Kap

Bronnen:

Gemeente-archief Oegstgeest

De heer G. Goedhart, Oegstgeest

Mevrouw J. Riphagen-Plaizier,
Oegstgeest

Mevrouw S. Boender, Oegstgeest

De Kempenaerstraat 59, huidige situatie, fotograaf André Oele.

UIT HET FOTO-ALBUM VAN...

De Vereniging Oud Oegstgeest

Deze foto werd gemaakt toen de Wipwatermolen aan de Irislaan nog in het vrije land stond. De foto werd aan de Vereniging Oud Oegstgeest afgestaan door de heer en mevrouw Loeliger.

UIT HET ARCHIEF GELICHT

Kermis te Oegstgeest

In het oud-archief van de gemeente Oegstgeest bevinden zich ook enkele stukken over de kermis, die hier traditioneel in de laatste dagen van augustus en de eerste dagen van september werd gehouden. In een gemeentelijke bekendmaking van 28 augustus 1868 wordt ons uitgebreid mededeling gedaan wat de feestelijkheden dat jaar inhielden.

'Bij gelegenheid der kermis welke een aanvang zal nemen op maandag 31 augustus en eindigen op vrijdag den 4 september zullen de volgende vermakelijkheden plaats hebben. Op maandagmorgen ten 11 ure worden alle schoolkinderen, ook daaronder begrepen zij die de kleinkinderschool bezoeken, uitgenoodigd zich te begeven (mits in deze gemeente wonende) naar de Gemeenteschool alwaar aan ieder kind één prent en koek door de burgemeester zullen worden uitgereikt. Op dinsdagmiddag worden al de gene.... uitgenoodigd tot ringrijden.... Op dinsdagavond van 6 uur tot half zeven worden alle meisjes (uitgezonderd zij die nog te school gaan) en weduwen uitgenoodigd tot het gooijen met vier dobbelsteenen door een trechter, waarbij ieder tot één gooij zal worden toegelaten, tot welk einde worden uitgeloofd 12 kleine prijzen, zes voor de hoogste en zes voor de laagste gooijen.' Ditzelfde dobbelspel werd op woensdagavond georganiseerd voor de gehuwde vrouwen en op donderdagavond voor "alle mannen en jongelingen", maar "zij die deelnemen aan het ringrijden, tonkneppelen of het biljardspel, ook zij die nog ten school gaan, zullen niet toegelaten worden." "Op woensdagmiddag ten 2 ure zal voor een ieder, mits in deze gemeente woonachtig, gelegenheid bestaan tot het kneppelen, waartoe één of twee prijzen worden uitgeloofd. Op donderdag- en vrijdagavond ten zeven ure zal er gelegenheid bestaan tot het prijsbillarten. Zij die daaraan wenschen deel te nemen, mits in deze gemeente woonachtig en eenigsinds met dit spel bekend, dienen zich aan te melden op maandag den 31 augustus tusschen 12 en 1 ure ter secretarie dezer gemeente.

Zegt het voort

Het ringrijden en het gooijen met dobbelsteenen zal geschieden in de schoolsteeg en het ton- kneppelen op de vinkenbaan."

Enkele malen in de negentiende eeuw stond het voortbestaan van deze-in onze ogen- onschuldige kermis ter discussie. In 1854 werd de kermis zelfs afgeschaft, om in 1856 weer te worden ingesteld. Een brief van de Kerkenraad van de Hervormde Gemeente daterend van 16 augustus 1875, zorgde ervoor dat in 1876 de kermis opnieuw werd afgeschaft. De gemeenteraad kwam tot dit besluit "overwegende dat de tegenwoordige kermissen geen reden van bestaan meer hebben, maar als het ware, ofschoon zulks hier dan ook minder dan elders moge zijn, een vrijbrief geven tot het plegen van ongebondenheid en dronkenschap." De Kerkeraad had dan ook uitvoerig uit de doeken gedaan wat er allemaal mis was met de kermis: "De tijd nadert waarop ten onzent de jaarlijksche zoogenaamde kermis gehouden wordt. Naar aanleiding hiervan voelt zich de Kerkeraad gedrongen tot Uwe achtbare vergadering een ernstig woord te rigten. Het is bekend dat kermissen in het algemeen toonelen van dronkenschap, ontucht en allerlei ongebondenheid zijn, terwijl de reden van bestaan, gelegen in het te koop aanbieden van zaken die het publiek zich in gewone dagen minder gemakkelijk kan aanschaffen, sintslang tot de geschiedenis behoort. Het volk beschouwt het woord kermis dan ook niet als uit-

drukking uitstalling van voorwerpen van kunst en smaak, zelfs niet als uitspanning, maar als synoniem met vrijbrief voor hetgeen in gewonen tijden een Christen, ja zelfs een ordentelijk mensch, die achting voor zichzelf heeft, niet doet. Op vele plaatsen schaft men ook die gemeene bacchaenalien af. Zal Oegstgeest achterblijven ?...." Oegstgeest bleef dus niet achter. Wel deed de gemeenteraad één concessie: in het vervolg zou er één dag van volksvermaleijkheden gegeven worden.

Carla de Glopper-Zuijderland

In het archief van de gemeente, noch in de foto-collectie van de Vereniging Oud Oegstgeest troffen wij een foto van de kermis uit de vorige eeuw aan. Wat wij echter wél in onze collectie hebben is een foto van een schilderij van Jan Steen (1625/25-1679) getiteld 'Kermis te Oegstgeest' en waarop wij zeventiende eeuwse kermisklanten zien feestvieren. Jan Steen maakte veel van deze kermisgezichten, die topografisch over het algemeen niet kloppen, maar die hij in de titel veelal van een plaatsaanduiding voorzag.

Kermis te Oegstgeest, omstreeks 1655 geschilderd door Jan Steen, olie op doek, 71 x 99 cm., collectie Detroit Institute of Arts.

DE JELGERSMAKLINIEK

Naar aanleiding van de excursie van de Vereniging Oud Oegstgeest op 8 juli 1995 naar de Jelgersmakliniek volgt hier een overzicht van de wetenswaardigheden van deze kliniek.

De Jelgersmakliniek, toen nog 'Rhijngeest' geheten, is tussen 1901 en 1903 gebouwd naar ontwerp van de Leidse gemeentearchitect G. J. Driessen, tegelijk met de woning voor de geneesheer-directeur. Deze woning, Rhijngeesterstraatweg 11, wordt momenteel bewoond door de psycholoog prof. dr. A. Chorus.

Boven de ingang is onder de naam 'Jelgersmakliniek' met enige moeite nog de oorspronkelijke naam 'Rhijngeest' te lezen.

De Jelgersmakliniek is een typisch voorbeeld van de Chaletstijl. Deze stijl wordt gekenmerkt door overstekende kappen met uitgesneden of gezaagde decoratieve randen. De overstekende kappen worden vaak gesteund door een stelsel van eveneens bewerkte houten balken en consoles. De gebouwen hebben vaak een vakwerk verdeling in de bovenste zone.

Kapitaalkrachtige burgers konden gedurende het laatste kwart van de vorige eeuw eenvoudig naar het buitenland reizen, onder andere door de toenemende internationale spoorwegverbindingen. Het toerisme kwam op en Zwitserland werd het vacantieland bij uitstek. Veel Nederlandse welgestelden trok de zuivere berglucht en de Zwitserse kuuroorden aan. Eenmaal teruggekeerd in eigen land wilde men de charme van het Zwitserse platteland vasthouden. Architecten ontwikkelden een bouwstijl die zijn inspiratie vond in de Zwitserse landelijke bouwkunst, de 'Chaletstijl'. Op verscheidene plaatsen in Nederland komen veel mengvormen van de chaletstijl voor, eerst met Neo-Renaissance en later met Art-Nouveau elementen. Vooral in dak-

Jelgersmakliniek, winter 1991. (Foto: Gerard van Velzen.)

kapellen zijn de overstekende dakranden goed te herkennen. Naast de Jelgersmakliniek zijn het landhuis 'Kroonenhof' in Delden, het Badhotel in Baarn en diverse andere herenhuizen aan De Singel in Deventer goede voorbeelden van deze stijl te noemen. In de Jelgersmakliniek zijn ook Jugendstil-kenmerken te herkennen, zoals de fraaie hekwerken rond de centrale vide, waarboven de lichtkoepel welke tot diep in het gebouw licht werpt. Op de door de Gemeente vastgestelde lijst 'Te Beschermen Gemeentelijke Monumenten en te Beschermen Dorpsgezichten' komt de Jelgersmakliniek om vorennoemde redenen terecht voor. Het provinciale 'Monumenten Inventarisatie Project' heeft alleen de gevels als te beschermen elementen opgenomen. Het interieur, vide met hek en lichtkoepel, worden dan niet beschermd, hetgeen te betreuren valt.

De geschiedenis

Op 10 april 1895 werd het krankzinnigengesticht Endegeest opgericht. Door de gemeente Leiden werd hiertoe het landgoed Endegeest aangekocht voor 75.000,-. Het gesticht was bedoeld voor patiënten 3e klas. Er werd begonnen met de bouw van patiëntenpaviljoens, ontworpen door ir. H. Paul. Op 27 januari 1897 werden de eerste vier paviljoens opengesteld en twee dagen later volgde de officiële opening. De eerste patiënten kwamen van het St. Jorisgesticht te Delft. Op 21 september 1900 kocht de gemeente Leiden het buitengoed Rhijngeest om er op 4 oktober 1900 een sanatorium voor zenuwlijders in de bestaande villa, het huidige woonhuis van architect Bob van Beek, te vestigen. Voor patiënten 2e klasse werd een nieuw gebouw gesticht. Op 5 januari 1903 vond de opening van de nieuwbouw 'Rhijngeest', de huidige Jelgersmakliniek, plaats met de opname van de eerste vier patiënten. De gemeente Leiden breidde het gesticht Endegeest uit met 'Voorgeest' hetgeen de naam werd van het instituut voor jeugdige idioten (zwakzinnigen onder de 20 jaar). De officiële opening van de nieuwbouw van 'Voorgeest' was op 24 januari 1912. Het instituut heeft tot eind 1981 bestaan. Het verdween bij de reorganisatie van 1980-1981. Psychiatrie en zorg voor verstandelijk gehandicapten werden toen gescheiden. Het semi-permanente houten gebouw achter de Jelgersmakliniek is in 1925 als bibliotheek door de Rijksgebouwendienst gebouwd. In 1937 werd met de Rijksuniversiteit van Leiden een overeenkomst opgesteld waardoor op Rhijngeest een Psychiatrische Kliniek werd opgericht. Hierdoor verhuisde de afdeling neurologie naar het Academisch Ziekenhuis. Een aantal vertrekken met 20 bedden werd verhuurd aan de Universiteit. In 1949 ging de exploitatie van Rhijngeest over in handen van de Universiteit. Rhijngeest bleef een geheel, waarbij de verdeelsleutel van kosten geldig bleef tot de eerder genoemde reorganisatie van 1980/81. In 1950 werd het instituut 'Rhijngeest' herdoopt in 'Jelgersmakliniek'. Dit kwam voort uit de institutionele verandering in de verhouding tussen Endegeest en Rhijngeest. Vanaf toen vormden Endegeest, Voorgeest en de Jelgersmakliniek een economisch geheel met een bestuur. In de Jelgersmakliniek werden 80 patiënten verpleegd en in de villa 10 patiënten eerste klas. De Jelgersmakliniek is sinds kort eigendom van de gemeente Oegstgeest. Van 1994 tot 1995 is de Jelgersmakliniek tijdelijk verhuurd geweest aan de Lagere Agrarische School 'Groene Delta', welke nu in een nieuw schoolgebouw aan de Lange Voort is gehuisvest. Daarna heeft het gebouw nog korte tijd dienst gedaan t.b.v. een deel van de Montessori school. De gemeente Oegstgeest is van plan om, na een grondige verbouwing en uitbreiding in de Jelgersmakliniek het raadhuis te vestigen.

De Jelgersmakliniek is genoemd naar prof. dr. Gerbrandus Jelgersma (1859-1942). Prof. G. Jelgersma werkte vanaf 1926 op Rhijngeest als hoogleraar psychiatrie en neurologie in dienst van de Rijksuniversiteit Lei-

den. Hij heeft als psychiater baanbrekend werk verricht. Prof. Jelgersma woonde aan de Leidse Straatweg. Zijn neef dr. H. C. Jelgersma heeft eveneens op Endegeest gewerkt en woonde aan de Endegeesterlaan. Prof. dr. Carp is prof. Jelgersma opgevolgd als directeur van Rhijngeest. Van 1963-1991 was prof. dr. J. Bastiaans, hoogleraar psychiatrie, directeur van de Jelgersmakliniek.

Wil Berting

Bronnen:

Gemeente-archief Leiden

'Bouwstijlen herkennen',
Stichting Open Monumentendag
Amsterdam, 1990

Interieur, hekwerk vide 8 juli 1995.
(Foto: Wil Berting.)

EEN MERKWAARDIGE 'TELEFOONVERBINDING':

Naar de historie van het zo goed bewaard gebleven pand "De Olmen" (hoek De Kempenaerstraat-Geversstraat) is in het verleden al veel onderzoek gedaan, maar onlangs kwamen we in het Gemeente-archief van Oegstgeest toch een wat merkwaardige aanvraag tegen. Op 30 juni en 7 juli 1900 was dit pand n.l. op een openbare veiling in handen gekomen van Jacobus Kortekaas een meester-timmerman uit Oegstgeest.

Deze bewoonde tot dan het pand aan de andere kant van de Lage Voort (thans geheten De Kempenaerstraat) met zijn zeven kinderen waarin ook het café "t Wapen van Oegstgeest' was gevestigd. (Afb.1) Zijn vrouw was in 1893 overleden en in 1901 besloot deze Koos Kortekaas op 55 jarige leeftijd voor de tweede maal te trouwen. Uit dit 2e huwelijk werden in 1903 en 1908 een zoon en dochter geboren. Zij bewonen dan intussen het pand 'De Olmen' met de daarnaast gelegen timmermanswerkplaats. (Afb.2) Omdat ook het café in handen blijft van Koos Kortekaas ontstaan er waarschijnlijk problemen met de onderlinge communicatie. Omdat er natuurlijk regelmatig contact onderhouden moest worden tussen de beide panden bedacht Koos Kortekaas daar een uitstekende oplossing voor. Hij verzocht in een brief van 2 september 1903 namelijk 'De Weledelachtbare Heren Burgemeester en Wethouders van Oegstgeest' om vanaf café "t Wapen van Oegstgeest' naar het huis genaamd ' De Olmen' een spreekbuis te mogen aanleggen. (kopie van brief 2 september 1903)

J. v.d.Voet een timmerman-metselaar wonende aan de Morsweg adviseert als gemeente-opzichter al op 3 september 1903 de daarvoor te graven gleuf door 'de eigen gemeentewerklieden' te laten graven en dichtmaken. Ruim een week later en wel op 11 september geven Burgemeester en Wethouders in een brief aan dat er tegen het aanleggen van een spreekbuis geen bezwaren be-

Afb. 1 - Foto 'De Olmen', met links een gedeelte van het terras van café "t Wapen van Oegstgeest' zichtbaar

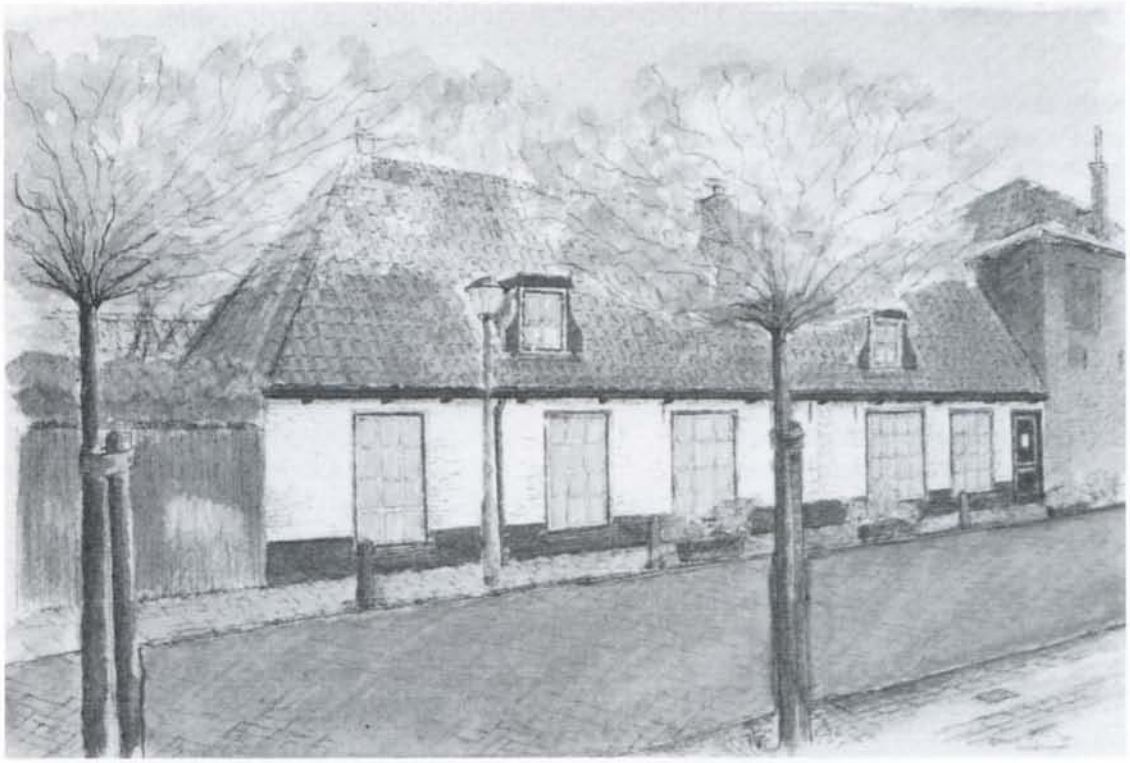

Afb. 2 - Tekening van de zijgevel aan de De Kempenaerstraat (ter beschikking gesteld door de heer en mevrouw Daens).

staan mits 'de werkzaamheden door onze eigen werklieden geschieden en vooraf als vergoeding daarvoor f. 3,- in de gemeente-kas zult hebben gestort'. Verder geeft de brief aan dat 'eene jaarlijkse recognitie door de gemeenteraad zal worden bepaald'.

Blijkbaar wat ongeduldig verzoekt Koos Kortekaas dan in een brief van 14 september 1903 om de spreekbuis, waarvoor hij intussen vergunning had verkregen, al op woensdag 16 september door de gemeentewerklieden te kunnen laten aanleggen. Hoe dit communicatiesysteem functioneerde weten we helaas niet. Op 18 mei 1905 verzoekt Jac. Kortekaas, zich dan weer 'koffiehuishouder' noemende 'een vrouwelijk persoon in zijn inrichting met vergunning dienst te laten doen' zoals aangegeven in art. 34. Koos Kortekaas heeft niet erg lang van deze ondergrondse verbinding gebruik kunnen maken want al in 1906 wordt het pand 'De Olmen' verkocht aan Johannes Marinus Hoogeveen.

Deze meesterbakker uit Gouda dient op 17 september 1906 een verzoek in bij het gemeentebestuur van Oegstgeest "het oprichten van eene brooden koekbakkerij in het pand C-37" en verzoekt tevens een deur, een lichtkozijn voor de toegang van winkel en een schoorsteen te mogen aanbrengen. De toestemming hiervoor wordt op 24 september 1906 verleend. De schoorsteen zal echter 'minstens twee en halve meter boven de nok van de bakkerij moeten worden'. Kort hierna verhuist de familie Hoogeveen per schuit, die dan nog voor de deur (zandsloot) afgemeerd kan worden. De familie Kortekaas gaat in 1906 weer het pand aan de andere kant van de straat bewonen, waar het café een aantal jaren later wordt vervangen door een pension. Daarna kwam daarin de z.g. City Bazar en thans de ABN-AMRO bank.

Het pand 'De Olmen' is gelukkig zoveel mogelijk in zijn oorspronkelijke staat bewaard gebleven nadat het in 1984 is gerestaureerd. Zeer waarde-

vol daarbij is ook het behoud van de voorgevel van de timmermanswerkplaats tijdens deze restauratie.In deze voorgevel bevinden zich nog altijd de prachtige gre
nen-houten delen met daarin origineel geblazen ramen. (foto nr.3)

Bert Driessen

Bronnen:

Gemeente-archief Oegstgeest

Maria Fehmers-Schlatmann en Ineke Oele-Kap in, Van woonhuis tot .... afl. 13, 7e jaargang okt. 1995

Oegstgeester Courant 22 juni 1983 'Een markant stukje Oegstgeest'

Leidse Courant 25 januari 1985 'Huize De Olmen kan er na veel manuren weer tegen', Ton Pieters

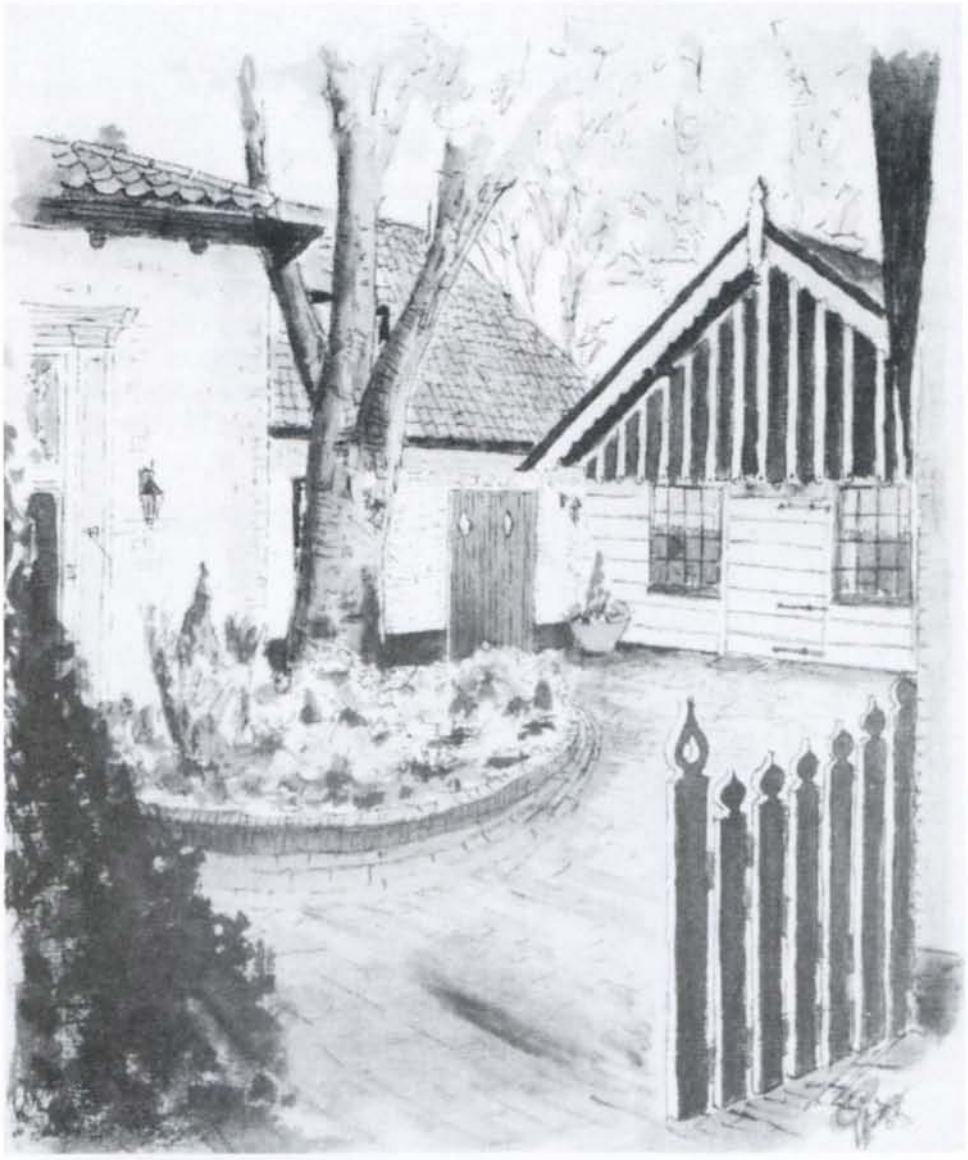

Afb. 3 - Tekening van de binnenplaats en de voorgevel van de timmermanswerkplaats (ter beschikking gesteld door de heer en mevrouw Daens).

HET EMMA-MONUMENT 60 JAAR

Het aanzicht van het parkje in de Louise de Colignylaan tussen de Charlotte de Bourbonlaan en Anna van Burenlaan was precies zestig jaar geleden wel heel anders dan tegenwoordig. Op dezelfde plaats was daar met veel zorg een prachtig rosarium aangelegd. Precies zestig jaar geleden op zaterdagmiddag 14 maart 1936 te 15.00 uur werd n.l. onder grote belangstelling in het 'Oranjepark' het Emma-monument onthuld door mevrouw H. van Gerrevink- Ramondt echtgenote van de toenmalige burgemeester A.J. van Gerrevink. Bij de aanleg van het Oranjepark in 1928 was deze plek vrijgehouden voor de aanleg van een plantsoen.

Een comité, dat al op 3 mei 1934 was opgericht en niet minder dan 35 leden telde was samengesteld uit vrijwel alle vertegen woordigingen van de toen nog maar ruim 8500 inwoners tellende gemeente. Dit comité had de inwoners van Oegstgeest via een circulaire verzocht bij te dragen om te komen tot de oprichting van ' een eenvoudig monument' ter nagedachtenis aan H.M. Koning-Moeder. Onder de vele aanwezigen bij de onthulling bevond zich het bijna volledige gemeentebestuur en daarnaast een groot aantal verenigingen en instanties. De voorzitter van het comité prof. dr. H.P. Blok sprak een zeer uitvoerige rede over de verdiensten van deze Koningin-Moeder voor het land. De architect Ir.J.v.d.Laan, de aannemer A.P.de Rooy en de tuinman J. v.d. Schrier werden bedankt voor hun belangeloze medewerking. Na de onthulling van de beeltenis vroeg mevrouw van Gerrevink de aanwezigen o.m. 'ik nodig u allen hier tegen-

woordig maar ook hen, die deze plaats zullen voorbijgaan tot in de verre toekomst uit tot het aanschouwen van deze beeltenis'.

Tientallen jaren is dat rosarium keurig verzorgd door de plantsoen-afdeling van de gemeentewerken Oegstgeest en had door de vele rozen altijd een fraai aanzien. Na verwijdering van de rozen werd het plantsoen anders ingericht. Bewust werd voor een vrij wilde begroeiing gekozen, die echter langzamerhand de beeltenis van Koningin Emma aan het gezicht onttrok. Deze toestand wekte de nodige irritatie op bij veel inwoners. Burgemeester en Wethouders van Oegstgeest namen al op 7 november 1978 het besluit om het monument te verplaatsen naar elders. Op 16 april 1991 kwam de verplaatsing opnieuw aan de orde en B en W besloten opnieuw tot verplaatsing. Besloten werd alleen het z.g. medaillon over te plaatsen en wel in de muur van het plantsoen aan het Emmaplein.

Tijdens de renovatie in 1993 werd dit uitgevoerd en sindsdien prijkt dit medaillon ontworpen door Jac. J. van Goor daar nu aan de noordzijde van het plein.

Bert Driessen

Bronnen:

Leidsche Courant d.d. 3 mei 1934 en 16 maart 1936

Oegstgeester Courant 18 maart 1936

Gemeente-archief Oegstgeest

Foto's:

foto van rosarium met de rozen (beginjaren) G.A.Oegstgeest

foto van het rosarium kort voor het verplaatsen van het Emma- monument

Close-up van het Emma- monument aan het Emmaplein (foto G. van Velzen).

ONDERWIJS IN OEGSTGEEST IN DE 17e EEUW

In 1601 werd aan de 'testamenteur' van zaliger Meester Henrick Paets de gage uitbetaald van de laatste twee maanden 'schooldienst': april en mei 1601. Een jaar of vijftien had Henrick Paets de functie van schoolmeester in Oegstgeest vervuld en hij is kennelijk, zoals men dat noemt, in het harnas gestorven.

Zijn opvolger was Wouter Maertensz. van Heus. Deze kwam op 1 maart 1603 in dienst. Hij genoot een wedde van 72 gulden per jaar plus huishuur en inwoning ter waarde van 25 gulden en de kosten van zijn verhuizing, welke 31 stuivers bedroegen.

Oegstgeest onder Leids bestuur

Omdat niet alle jaarrekeningen bewaard zijn gebleven, weten we niet hoelang Wouter van Heus hier heeft gewerkt. Beter geinformeerd zijn we over de schoolmeesters die werden aangesteld nadat in 1615 de Stad Leiden het bewind over Oegstgeest had overgenomen van de prins van Ligne. In het gemeentearchief van Leiden wordt namelijk het register bewaard waarin de beslissingen met betrekking tot de Ambachtsheerlijkheid Oegstgeest zijn opgetekend. Zo horen we bijvoorbeeld terloops, dat meester Aelbert Cornelisz. van Soest door een ongeluk aan zijn einde kwam.

Hieraan werd gerefereerd in het besluit van 7 januari 1617 waarbij het schoolmeestersambt werd opgedragen aan Willem Thonisz. Buyser. Hij was de eerste Oegstgeester schoolmeester die werd aangesteld door de Burgemeesters van Leiden in hun functie van Heren van Oegstgeest. Deze aanstelling geschiedde 'opte conditien, proffijten ende voordeelen als gebruickelick is'. Aan het plaatselijke bestuur, in dit geval de kerkmeesters, werd overgelaten dat nader in te vullen.

Duidelijk anders ging het toe bij de volgende gelegenheid. Toen in 1623 Willem Buyser werd opgevolgd door Joris de Witte, legden de Burgemeesters in een 'Commissie ende Instructie' zorgvuldig vast, wat er van de nieuwe meester werd verwacht en wat zij daar aan wedde en emolumenten tegenover stelden.

Commissie en Instructie

In de eerste plaats kreeg de schoolmeester het gebruik en de bewoning van het schoolhuis. Elke dag moest hij daar 'school houden', behalve op zondag en andere voorgeschreven bededagen (vakanties en een vrije zaterdag waren er toen nog niet bij), en wel 's morgens van 8 tot 11 uur en 's middags van 1 uur tot 5 uur in de zomer, tot 4 uur in de wintermaanden. Dit 'tot leringe, onderwijzinge ende stichtinge van de jonge jeucht die men aldaer ter schole sal willen senden' (want leerplicht was er ook nog niet).

Gedurende deze uren moest hij in persoon aanwezig zijn om de schoolkinderen 'met ijvericheyt ende vlijt' te onderwijzen in lezen, schrijven, rekenen, goede manieren, enz. Hij mocht zich ondertussen niet van zijn post verwijderen (ziekte en andere 'urgenten noodsaeckelicheyt' daargelaten) of zich door andere bezigheden van zijn taak laten afhouden.

Op zondag en op andere dagen waarop 'Godes Heylige Woort aldaer wort gepredict' moest hij de kerkdiensten bijwonen om daar met luider stem voor te lezen, zodat de gemeente hem goed kon verstaan, en om de psalmen in te zetten en voor te zingen, en wat de predikant hem verder zou opdragen. Verder moest hij zich houden aan de voorschriften voor de schoolmeesters zoals die waren opgesteld door de Nationale

Synode te Dordrecht, en altijd trachten de vrede en de eenheid te bewaren.

Voor deze diensten zou hij genieten van ieder 'leerkint' dat bij hem ter school zou gaan 8 stuivers per kwartaal als het alleen leerde lezen, of 12 stuivers als het ook schrijfles kreeg. Alleen onvermogende kinderen moest hij 'om niet' aan het onderwijs laten deelnemen, zulks ter beoordeling van de kerkmeesters. Daarenboven ontving hij uit de kas van de kerkmeesters een wedde van 108 gulder per jaar, welke in vier termijnen werd uitbetaald.

Beide partijen (Burgemeesters en schoolmeester) waren gehouden aan een opzegtermijn van drie maanden.

Blijkens aantekeningen in de marge werd de wedde van tijd tot tijd verhoogd, eerst tot 132 gulden, later tot 150 gulden en tenslotte tot 170 gulden per jaar.

Het schoolhuis

Het schoolhuis, waarvan in deze instructie sprake is, stond aan wat nu de Deutzstraat heet (zie dit tijdschrift, 5e jrg., no. 2, september 1993, blz. 14-17). Op deze plaats was de (enige) school van Oegstgeest gevestigd van 1608 tot en met 1879). In het eerstgenoemde jaar kochten Jan Jacobsz. en Mees Dircxz. als kerkmeesters te Oegstgeest 'zekere huysinge ende erffve, staende ende leggende in den voorsegde Ambachte van Oestgeest bij de Voscuyl'. (De Voscuyl was een herberg ter hoogte van het tegenwoordige kruispunt van de 'Leidsebuurt'.) Hierheen werd de school verplaatst, die aanvankelijk op het terrein van de pastorie in de Kerkbuurt gevestigd was geweest.

Vanwege deze school betaalden de kerkmeesters mee aan het 'opschieten' van de sloot langs de Leyderwech [nu Geversstraat] en aan het onderhoud van de bruggen over deze sloot, zoals blijkt uit de volgende posten:

(1639) 'seven gulden ende thien stuyvers, over des kercx contingente portie in de costen van de brugge die gemaect es in de Voortwech [nu De Kempenaerstraat-Endegeesterlaan] over de nieuwe santsloot, waerdeur het schoolhuys mede toevoer van de stadt Leyden can crijgen',

(1656) 'elff guldens thien stuyvers bij de gemeene gebuyren van de sloot beneffens de Leyderwech tot laste van 't school ommegeslagen over het opschieten van deselve sloot ende over het maecken van den nieuwe bruggen',

(1670) 'drie guldens over het schoolhuysportie in den ommeslagh gevallen over het repareren van de Paerdebrugge'. Uiteraard waren de voorzieningen in die dagen nog primitief. Pas in 1635 kreeg de school een eigen waterput en in 1662 een riool, 'waerdoor het water ende de vuylicheyt, vallende in 't schoolhuys ende op de werf [het erf] suweert [wordt afgevoerd] tot in de sloot leggende tusschen het lant aencomende Claes Thonisz. ende de laen die responderende is op [uitkomt tegenover] de Groenesteech [nu Oude Rijnzichtweg]'.

Over de aanleg van dit riool ontstond onenigheid tussen de baljuw en Claes Thonisz. De zaak werd voorgelegd aan de Burgemeesters van Leiden, die na beide partijen te hebben gehoord, bij besluit van 23 januari 1662 toestemming gaven om een 'goot' onder de laan door te maken en daardoorheen 'alderhande water, oock vuilicheyt en anders in 't voornoemde schoolhuys en op de werff van dien vallende' te lozen in de sloot. Daarvoor moesten de kerkmeesters aan Claes Thonisz. de som van 15 guldens betalen 'en den voornoemde Claes Tonisz. continueren in de possessie van het planten en hacken van hout op de kant van de selve laen'.

Rechts op de foto is een gedeelte van het schoolhuis in de Deutzstraat zichbaar. Links zien we de aangrenzende onderwijzerswoning.

In de 18e eeuw is overwogen, de school weer te verplaatsen richting kerk. In de 'Commissie ende Instructie' voor de in 1727 aangestelde schoolmeester (Willem van Meurs) lezen we namelijk dat hij verplicht is binnen acht dagen in het schoolhuis te gaan wonen, 'dog in gevalle de heren Burgemeest[er] en soude goetvinden in toecomende tijden bij bequaeme geleegentheyt het schoolhuys op een andere plaats in 't dorp te transporteeren, 't zij omtrent de kerck in de huysinge die tegenwoordig bij den coster wert bewoont ofte elders, sal den voornoemde schoolmeester gehouden sijn, 'tzelve sonder tegenseggen off misnoege, daartoe vermaant, aldaar sijn woonplaats neemen ende houden'. Deze clausule bleef nadien deel uitmaken van het arbeidscontract van de schoolmeesters, maar van de verhuizing is niets meer vernomen.

Bij de staatshervorming van 1805, ten tijde van de Bataafse Republiek, werd het onderwijs een zaak van de burgerlijke overheid. Toch duurde het nog tot 1830, eer het schoolgebouw door het gemeentebestuur werd overgenomen. Het was toen al wel op kosten van de overheid aanmerkelijk vergroot, zodat het plaats kon bieden aan 100 à 120 leerlingen (in één lokaal, en vooralsnog met één leerkracht!).

In 1880 kon de school verhuizen naar een nieuw gebouw (nu Geversstraat 5). De oude school kreeg een nieuwe bestemming en werd ten slotte in 1981 afgebroken. (Meer over deze latere jaren in het genoemde artikel uit 1993.)

Concurrentie

De school bij De Voscuyl was, zoals gezegd, lange tijd de enige school voor Oegstgeest en Poelgeest (in die dagen bovendien een heel wat groter gebied dan de huidige gemeente). Maar omdat de leerplicht nog niet bestond, dachten veel ouders er niet aan hun kinderen naar meester De Witte te sturen. Met name in 'de Morsch', het landelijke gebied tussen Endegeest en de Rijn, was de belangstelling gering. Dat heeft kennelijk iemand ertoe verleid, op eigen gelegenheid school te gaan houden in dit onderontwikkelde deel van het Ambacht. Maar dat kon de goedkeuring van de overheid niet wegdragen.
Op 31 augustus 1625 gelastten de Burgemeesters van Leiden de Schout van het Oegstgeester Ambacht, Heyman Bouman, 'dat hij sorge dragen ende toesyen sal, dat binnen den voorsegden Ambachte nyemant hem vervordere [het op zich neemt] openbare schoole te houden, noch het ampt van schoolmeester in eeniger manieren te bedienen, als alleenlick diegene die tot het schoolmeestersampt van voorsegden dorpe es geadmitteert [toegelaten]'. De Schout kreeg opdracht, de persoon die op de Morsch school hield te laten aanzeggen zich daarvan te onthouden. En dienovereenkomstig kreeg de bode van het Ambacht opdracht aan dit particuliere schooltje een eind te maken.

Opvolgers van Joris de Witte

In 1635 stierf Joris de Witte, zoals blijkt uit een betaling van 63 gulden 15 stuvers, gedaan aan Hester Lievens, weduwe van Joris de Witte, zijnde een kwartaal 'school- ende kerckendienst, bij heuren voorsegden man in sijn leven gedaen' plus een extra uitkering die haar door de Heren van Oegstgeest was toegekend.

Joris de Witte werd opgevolgd door Pieter de Vinck. Deze overleed in 1643. Zijn weduwe ontving drie kwartalen salaris plus een vergoeding van 5 gulden 'van eenige schoolgereetschappen, bij heur ten dienste van 't school gecoft [gekocht] ende naer heur vertreck aldaer gelaten'.

Meester Arent Andriessen, die De Vinck opvolgde, was in dienst tot oktober 1661 en vanaf 5 januari 1662 stond Jan van der Vlucht op de loonlijst. Dirck Jacobsz. van Immerseel verdiende 25 stuivers 'in 't halen van den schoolmeester ende desselfs goederen'.

Van der Vlucht vertrok per 1 mei 1667 en op dezelfde datum kwam Johannes de Soete in dienst. Zijn schoolmeesterschap leverde in 1672 een merkwaardige post op in de rekeningen van de kerkmeesters:

'Betaelt aen den persoon die ten tijde der optochte der ingesetenen deser Heerlicheyt voor den schoolmeester als sergiant is uytgeweest, een somme van seven gulden vier stuyvers.'

Zij allen werden aangesteld op dezelfde voorwaarden als Joris de Witte in 1623. Pas in 1727 bij de aanstelling van Willem van Meurs werd de 'Commissie ende Instructie' aangepast. Daarover meer in het volgende nummer van dit tijdschrift.

G.D.M. Schwencke

Bronnen:

Archief van de Ambachtsheerlijkheid Oegstgeest (Gemeentelijke archiefdienst Leiden), inv.nr. 773: Register van de Ambachtsheerlijkheid.

Archief Kerkmeesters Oegstgeest (Gemeentearchief Oegstgeest), inv.nr. 359-368: Rekeningen kerkmeesters.

Rechterlijk archief Oegstgeest (Rijksarchief in Zuid-Holland), inv.nr. 5, fol. 64 r.

GEZOCHT: Een van onze leden is al jarenlang op zoek naar een foto waarop niet alleen het pand 'Groenhove', laatstelijk bewoond door de groenteman Th.(Dirk) Hoogervorst staat (zie vorige nummer), maar het kleine huisje daarnaast waar o.a. zijn broer Koos Hoogervorst jarenlang gewoond heeft.